

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

گزارش پژوهشی؛

توان ایران برای تبدیل شدن به قطب تولید کاغذ در منطقه

پژوهشگر: دانشمندی

گروه: اقتصاد

Table of Contents

۲	مقدمه
۳	بررسی تولید و مصرف صنعت کاغذ در جهان و ایران
۳	تولید بیش از ۷۰۰ هزار تن کاغذ بسته بندی در ۲ ماهه سال ۱۴۰۰
۳	آمار تولید کاغذ طی ۱۰ سال اخیر (از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۹)
۴	توان ایران برای تبدیل شدن به قطب تولید کاغذ در منطقه
۵	آمار واردات کاغذ در بخش های خمیر کاغذ، چاپ و تحریر، روزنامه
۷	شکل گیری چرخه بازیافت کاغذ در کشور
۷	تأثیر کرونا بر بازار کاغذ کشور
۸	مهم ترین موانع تولید کاغذ در ایران
۸	دیگر موانع مهم صنعت کاغذ در کشور
۹	کلام آخر
۹	کارشناسان

نکات برجسته

* در ایران نیز میزان سرانه مصرف کاغذ ۲۲ کیلوگرم است که تولید کاغذ بهداشتی در کشور به بیش از ۲۰۰ هزار تن می‌رسد.
* آمارها نشان می‌دهد که تولید ۷۰۰ هزار تنی انواع کاغذهای بسته‌بندی در سال ۹۹ و رشد تولیدات ۲ ماهه ۱۴۰۰ نسبت به مدت مشابه در سال ۹۹؛ حاکی از توان و ظرفیت این صنعت در کشور است.
* امکانات و ظرفیت‌های موجود در کشور به گونه‌ای است که می‌توان به راحتی به هاب (قطب) تولید کاغذ و مقوا و تامین نیاز جمعیت ۴۰۰ میلیون نفری منطقه تبدیل شد.
* در سال «تولید، پشتیبانی‌ها، مانع زدایی‌ها» و با حمایت از توانمندی‌های داخلی و تکیه بر هموارسازی راه‌های ورود تکنولوژی‌های نوین این حوزه به کشور، به‌زودی شاهد راه‌اندازی خط تولید مقوای دوبلکس با ظرفیت ۲۵۰ هزار تن در کشور خواهیم بود.
* به گفته کارشناسان، اکنون ۱۲۰ کارخانه در زمینه تولید کاغذ در کشور فعالیت دارند که به‌جز تامین ماده اولیه آخال (ضایعات کارتن و کاغذ)، با مشکل خاصی مواجه نیستند.

مقدمه

صنایع سلولزی (چوب و کاغذ) یکی از قدیمی‌ترین صنایع در جهان است که از نظر تنوع تولید و زنجیره‌های تولید صنایع پایین‌دستی بسیار گسترده بوده و دارای ویژگی‌های خاصی است. در هر کشوری تولید و مصرف کاغذ نشان‌دهنده وضعیت اقتصادی آن کشور محسوب می‌شود.

از سوی دیگر، نقش کاغذ در عصر دیجیتال بسیار مهم است و این ماده روزانه برای بسیاری از اهداف در سراسر جهان استفاده می‌شود. در حقیقت، بیشترین تولید کاغذ مربوط به بخش بسته‌بندی کاغذ و تخته است که در سال‌های اخیر به دلیل رونق خرید آنلاین، تقاضای آن رو به افزایش است. تولیدات این صنعت شامل کاغذ بهداشتی، کاغذ روزنامه، کاغذ چاپ و تحریر و همچنین کاغذ بسته‌بندی می‌شود.

اما در این سال‌ها چه بر سر تولید آمد، تولید کاغذ که در شرایط نابرابر با واردات قرار داشت، با مشکلاتی از جمله تصویب قانون منع برداشت چوب از جنگل‌ها و کمبود مواد اولیه مواجه شده است. از سوی دیگر به دلیل اقبال عمومی جامعه به کاغذهای وارداتی، کاغذهای چاپ و تحریر تولیدی در کارخانه‌های داخلی تا مرز خمیر شدن نیز پیش رفت. از همین رو چرخ تولید کاغذ چاپ و تحریر و روزنامه در بزرگترین کارخانه تولیدی یعنی چوب و کاغذ مازندران و پس از آن پارس متوقف شد و در دوره‌ای کارخانه برای پاسخ به سفارش خود، کاغذ را با ارز دولتی وارد کرد.

هر چند در تمام این سال‌ها کارشناسان خرد و کلان بر لزوم خودکفا شدن ایران در تولید داخلی کاغذ تاکید داشته‌اند، به گونه‌ای که حتی رهبر معظم انقلاب در بازدید از نمایشگاه کتاب در سال‌های مختلف بر موضوع و راه‌اندازی کارخانه‌های داخلی در این صنعت تاکید فرمودند. اما با وجودی که امکانات و ظرفیت‌های موجود کشور به گونه‌ای است که می‌تواند به راحتی به هاب (قطب) تولید کاغذ و مقوا و تامین نیاز جمعیت ۴۰۰ میلیون نفری منطقه شود؛ اما هنوز با مشکلات زیادی در این خصوص مواجه است که در سال‌های اخیر با واردات کاغذ مواجه شده است. در گزارش زیر تلاش کردیم تا بررسی روند تولید و واردات این صنعت، به سرانه مصرف انواع کاغذ در کشور و مهم‌ترین کشورهای جهان، مشکلات و موانع این صنعت را مورد توجه قرار دهیم.

بررسی تولید و مصرف صنعت کاغذ در جهان و ایران

بزرگ‌ترین شرکت کاغذسازی در جهان International Paper مستقر در ایالات متحده است. در سال ۲۰۲۰، روزنامه بین‌المللی درآمد این شرکت را بیش از ۲۰ میلیارد دلار گزارش کرد. ایالات متحده تعدادی از شرکت‌های پیشرو تولید کاغذ را در خود جای داده است، اما سایر بازیگران اصلی فعال در صنعت کاغذسازی جهانی، شرکت کاغذ Oji، مستقر در ژاپن و UPM-Kymmene، مستقر در فنلاند هستند. این شرکت‌ها در ساخت انواع مختلف کاغذ مانند تخته ظرف، بسته‌بندی کاغذ، کاغذ چاپ و کاغذ روزنامه مشارکت دارند. در حقیقت، تولید جهانی کاغذ و مقوا بیش از ۴۰۰ میلیون تن در سال ارزیابی می‌شود. در ایران نیز میزان سرانه مصرف کاغذ ۲۲ کیلوگرم است که تولید کاغذ بهداشتی در کشور به بیش از ۲۰۰ هزار تن می‌رسد.^۱

شکل شماره ۱- میزان سرانه تولید و مصرف انواع کاغذ در جهان و ایران

تولید بیش از ۷۰۰ هزار تن کاغذ بسته بندی در ۲ ماهه سال ۱۴۰۰

آمارها نشان می‌دهد که تولید ۷۰۰ هزار تنی انواع کاغذهای بسته‌بندی در سال ۹۹ و رشد تولیدات ۲ ماهه امسال نسبت به مدت مشابه در سال ۹۹؛ حاکی از توان و ظرفیت این صنعت در کشور است که باید بیش از اینها به این صنعت توجه نشان داد.^۲

آمار تولید کاغذ طی ۱۰ سال اخیر (از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۹)

طبق جدول زیر بالاترین میزان تولید کاغذ در سال ۹۶ بود، در این سال ۹۴۱ هزار تن کاغذ تولید شده که نسبت به سال قبل از خود، حدود ۶۲ درصد رشد داشته است. همچنین کمترین میزان تولید کاغذ مربوط به سال ۹۴ در این سال تولید کاغذ به میزان ۵۴۴ هزار تن است که نسبت به سال قبل خود با افت ۷۰۷ درصدی همراه بوده است. به‌رغم مشکلات موجود اعم از تحریم و کمبود مواد اولیه بر سر راه تولید، آمارها نشان می‌دهد در چهار ماهه ابتدایی امسال ۳۲۳ هزار تن کاغذ در کشور تولید شده

^۱-دنیای اقتصاد، مسیریابی جبران خسارت کاغذسازی، ۱۴۰۰/۳/۲۰

^۲- ایرنا، صادقی نیارکی معاون امور صنایع وزارت صنعت، معدن و تجارت در چهارمین نمایشگاه بین‌المللی کاغذ، مقوا، فرآورده‌های سلولزی و ماشین‌آلات، ۱۴۰۰/۴/۱

که نسبت به مدت مشابه سال قبل، رشد ۴ درصدی داشته است. اما سال‌های ۹۶ تاکنون تمام توجه از تولید به سمت واردات رفت. دولت با وارد کردن کاغذ به فهرست کالاهای اساسی در سال ۹۷ میلیون‌ها دلار صرف واردات کاغذ کرد که فسادهای بسیاری را موجب و در نهایت به ظهور سلطان‌های کاغذ و کشف انبارهای احتکار انجامید. پس از اینکه ساز و کار واردات کاغذ به دست وزارت ارشاد افتاد، اگرچه از فساد و رانت موجود کاسته شد، اما باز هم تمام توجه به واردات بوده و هست. اما در این سال‌ها چه بر سر تولید آمد، تولید کاغذ که در شرایط نابرابر با واردات قرار داشت، با مشکلات دیگری از جمله تصویب قانون منع برداشت چوب از جنگل‌ها و کمبود مواد اولیه مواجه شد. از سوی دیگر به دلیل اقبال عمومی جامعه به کاغذهای وارداتی، کاغذهای چاپ و تحریر تولیدی در کارخانه‌های داخلی تا مرز خمیر شدن نیز پیش رفت. از همین رو چرخ تولید کاغذ چاپ و تحریر و روزنامه در بزرگترین کارخانه تولیدی یعنی چوب و کاغذ مازندران و پس از آن پارس متوقف شد و در دوره‌ای کارخانه برای پاسخ به سفارش خود کاغذ را آن هم با ارز دولتی وارد کرد^۱. نگاهی به میزان تولید کاغذ چاپ و تحریر در سال ۹۸ در کارخانه چوب و کاغذ مازندران نشان می‌دهد که از ظرفیت ۹۰ هزار تنی تولید چاپ و تحریر و روزنامه تنها ۲۶ هزار تن چاپ و تحریر تولید شده است. نمودار زیر آمار ۱۰ سال گذشته تولید کاغذ را نشان می‌دهد^۲.

نمودار شماره ۱- میزان تولید کاغذ طی ۱۰ سال (از سال ۱۳۸۹ تا ۴ ماهه سال ۹۸)

منبع: اقتصاد نیوز

توان ایران برای تبدیل شدن به قطب تولید کاغذ در منطقه

امکانات و ظرفیت‌های موجود در کشور به گونه‌ای است که می‌توان به راحتی به هاب (قطب) تولید کاغذ و مقوا و تامین نیاز جمعیت ۴۰۰ میلیون نفری منطقه تبدیل شد.

به جز ترکیه که به واسطه همکاری با فیات ایتالیا بزرگترین خودروساز منطقه محسوب می‌شود، ایران در سایر صنایع از جمله سیمان، شیشه، فولاد و غیره و از جمله صنعت کاغذ می‌تواند برای بازار بزرگ ۴۰۰ میلیونی همسایگان و منطقه به تولید بپردازد. استفاده از کاغذ بسته‌بندی و کاغذ تحریر، یک موضوع جهانی و بین‌المللی است و همه کشورها به فرآورده‌هایی نظیر

۱- خبرگزاری تسنیم، کارنامه ۱۰ سال کاغذ در ایران، ۹۹/۲/۲۳

۲- اقتصاد آنلاین، تولید ۶ میلیون تن کاغذ در کشور طی ۱۰ سال اخیر، ۹۸/۸/۹

کتاب، روزنامه، نشریات، بسته‌بندی و غیره نیاز دارند. در خصوص کاغذ بسته‌بندی، اکنون مجوز تولید سالیانه ۲.۸ میلیون تنی وجود دارد، توان تولید کشور سالیانه ۱.۶ میلیون تن بوده و نیاز داخلی نیز سالیانه ۹۰۰ هزار تن است؛ بنابراین مازاد تولید باید صادر شود که هم‌اکنون نیز صادرات به اروپا از جمله آلمان، فنلاند و انگلستان، آسیا و کشورهای حاشیه خلیج فارس انجام می‌شود. با ایجاد زیرساخت‌های لازم، استفاده از ظرفیت‌های خالی موجود و توسعه واحدها، در عین حال با بهبود تعاملات بین‌المللی و رفع و رجوع مشکلات سیاسی کشور، تامین بازار بزرگ منطقه توسط فعالان کشورمان در عرصه کاغذ شدنی است.

توان تولید ایران سالیانه: ۱.۶ میلیون تن

نیاز داخلی ایران سالیانه: ۹۰۰ هزار تن

در حال حاضر مجوز تولید سالیانه ۲.۸ میلیون تن

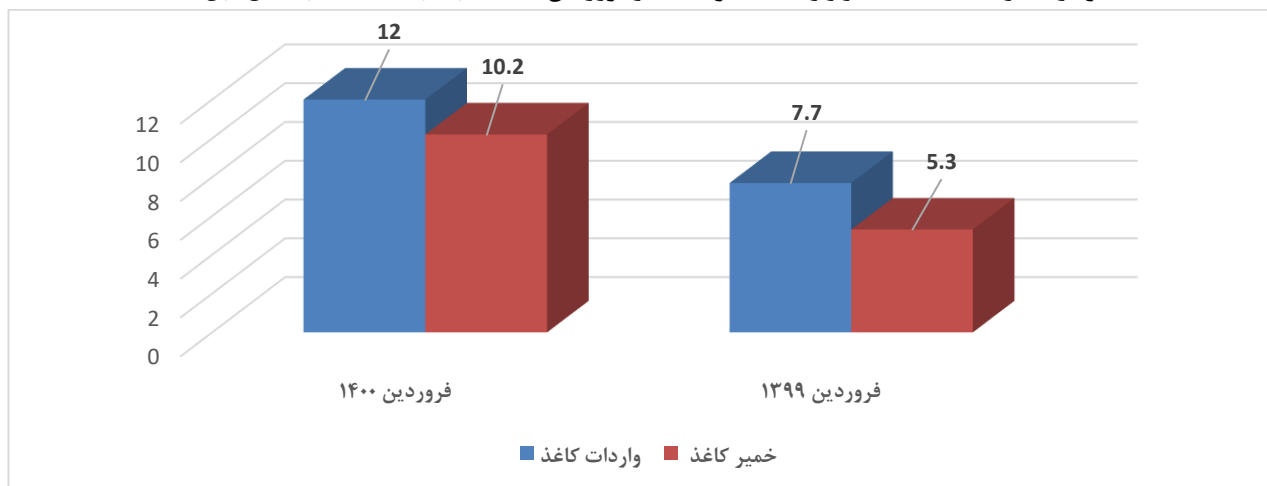
آمار واردات کاغذ در بخش‌های خمیر کاغذ، چاپ و تحریر، روزنامه

بررسی آمار واردات کاغذ با توجه به گفته سخنگوی گمرک جمهوری اسلامی ایران ۲۰۷ هزار و ۵۸۳ تن کاغذ چاپ و تحریر به ارزش ۹۰ میلیون و ۱۰۰ هزار و ۶۱۳ دلار در سال ۱۳۹۹ بوده است. بر اساس آمار، در سال ۹۹ میزان ۲۳۱ هزار و ۶۴ تن به ارزش ۱۸۱ میلیون و ۹۶ هزار و ۳۲۷ دلار خمیر کاغذ وارد کشور شده که یک درصد بیشتر از سال ۹۸ بوده و ۱۲ درصد ارزان‌تر خریداری شده است^۱. حال در زیر آمار واردات خمیر کاغذ، چاپ و تحریر و روزنامه راجه تفکیک مورد بررسی قرار می‌دهیم.

الف- خمیر کاغذ

در ابتدای سال جاری واردات کاغذ در دو بخش «خمیر کاغذ» و «چاپ و تحریر» افزایش یافته است، اما کاغذ روزنامه با کاهش مواجه بوده است. بررسی جریان واردات کاغذ در سال جاری و در فروردین ماه در آمار گمرک ایران نشان می‌دهد که ۱۲ هزار تن خمیر کاغذ به ارزش ۱۰.۲ میلیون دلار وارد شده است، در حالی که در فروردین ماه سال ۹۹ این واردات ۷.۷ هزار تن به ارزش ۵.۳ میلیون دلار بوده است. بر این اساس واردات خمیر کاغذ در سال جاری از لحاظ وزنی ۵۵ درصد و ارزش ۸۹ درصد افزایش دارد.

نمودار شماره ۲- مقایسه آمار واردات خمیر کاغذ در فروردین ۱۴۰۰ نسبت به مدت مشابه سال قبل

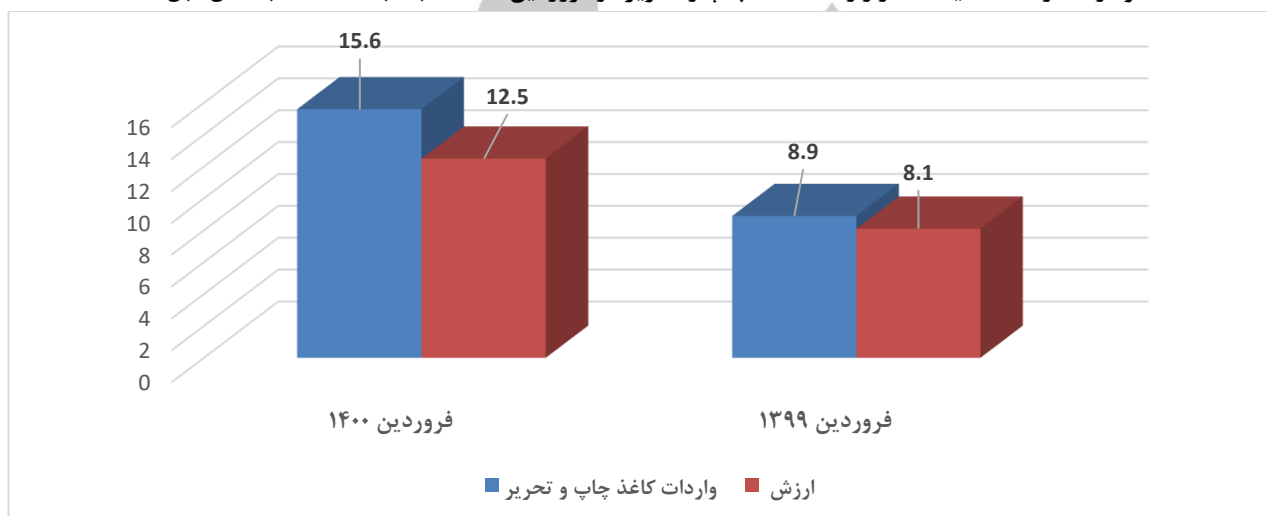

منبع: آمار گمرک ایران

ب- کاغذ چاپ و تحریر

کاغذ چاپ و تحریر نیز با افزایش واردات در ماه ابتدایی امسال مواجه بوده است؛ به طوری که ۱۵.۶ هزار تن به ارزش ۱۲.۵ میلیون دلار واردات صورت گرفته ولی در ماه مشابه سال گذشته این واردات ۸.۹ هزار تن به ارزش ۸.۱ میلیارد دلار گزارش شده بود. بنابراین واردات کاغذ چاپ و تحریر از نظر حجمی ۷۴ درصد و ارزش دلاری ۵۴ درصد افزایش دارد^۱.

نمودار شماره ۳- مقایسه آمار واردات کاغذ چاپ و تحریر در فروردین ۱۴۰۰ نسبت به مدت مشابه سال قبل

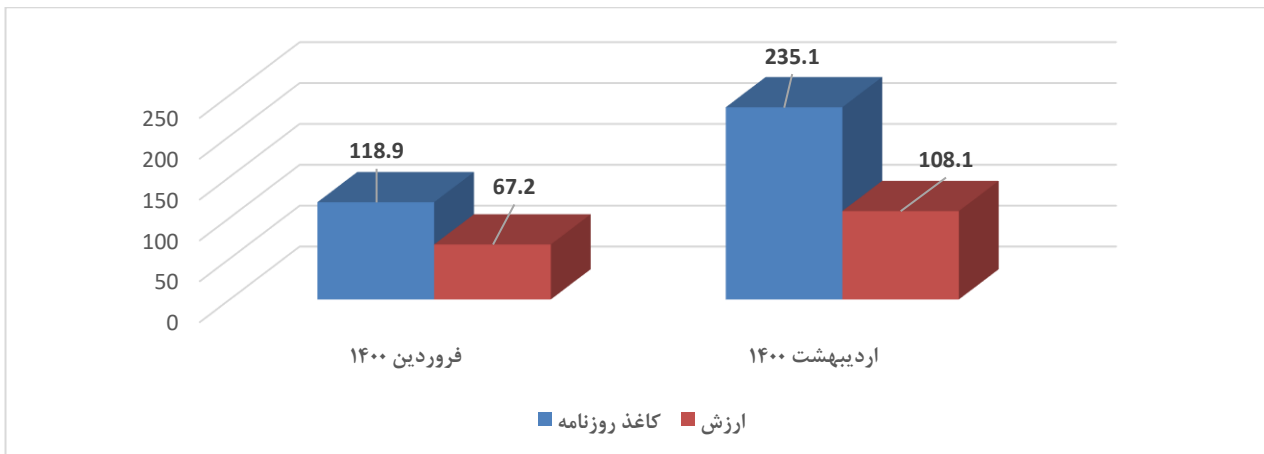
ج- واردات کاغذ روزنامه

اما در مورد کاغذ روزنامه واردات ۱۱۸.۹ تن به ارزش ۶۷.۲ هزار دلار صورت گرفته است که در مقایسه با سال گذشته بیانگر کاهش در این بخش است. این در حالی است که در فروردین ماه پارسال ۲۳۵.۱ تن کاغذ روزنامه به ارزش ۱۰۸.۱ هزار دلار وارد شده بود. گفتنی است که اخیراً قیمت کاغذ با افزایش مواجه شده و آن طور که مسئولان مربوطه در اتحادیه صادرکنندگان صنعت چاپ گفته‌اند، افزایش قیمت جهانی کاغذ، مصوبه تجاری برای افزایش نرخ ارز مبنای حقوق ورودی، محدودیت‌های

^۱-تجارت نیوز، آخرین وضعیت واردات کاغذ، ۱۴ اردیبهشت ۱۴۰۰

تخصیص ارز و واردات از جمله دلایل مشکلات ایجاد شده در بازار کاغذ است که موجب افزایش ۲۰ تا ۲۵ درصدی قیمت کاغذ تحریر و مقوا نیز شده است.

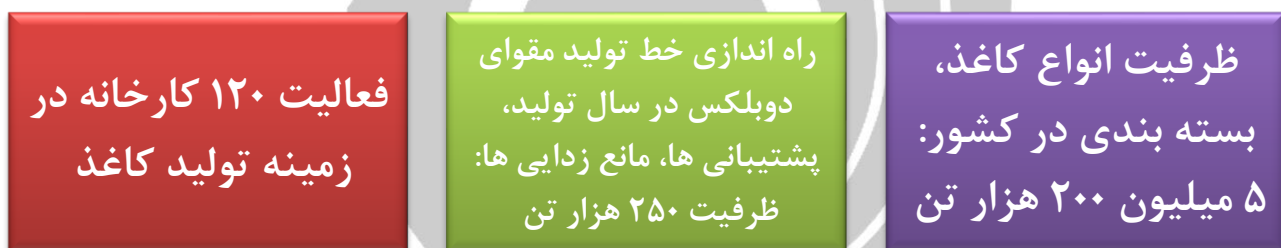
نمودار شماره ۴- مقایسه آمار واردات کاغذ روزنامه در فروردین ۱۴۰۰ نسبت به مدت مشابه سال قبل

شکل گیری چرخه بازیافت کاغذ در کشور

ظرفیت انواع کاغذ چاپ و تحریر، بسته بندی، تیشو، مقوا و ورق کارتن در کشور ۵ میلیون و ۲۰۰ هزار تن است که عمده تولید کاغذ از کاغذهای باطله در کشور انجام می شود، به این منظور چرخه بازیافت در کشور شکل گرفته است. در سال «تولید، پشتیبانی ها، مانع زدایی ها» و با حمایت از توانمندی های داخلی و تکیه بر هموارسازی راه های ورود تکنولوژی های نوین این حوزه به کشور، به زودی شاهد راه اندازی خط تولید مقوای دوبلکس با ظرفیت ۲۵۰ هزار تن در کشور خواهیم بود. به گفته کارشناسان، اکنون ۱۲۰ کارخانه در زمینه تولید کاغذ در کشور فعالیت دارند که به جز تامین ماده اولیه آخال (ضایعات کارتن و کاغذ)، با مشکل خاصی مواجه نیستند.

شکل شماره ۲- ظرفیت انواع کاغذ در کشور

تأثیر کرونا بر بازار کاغذ کشور

دوران کرونا تأثیرات بسیاری بر تمام سطوح کشور داشت، اما جامعه نشر و کتاب به واسطه بدنه ضعیف یکی از گروه های آسیب پذیری بودند که ضربه مهلکی بر پیکره آنها زده شد. بر اساس مستندات میزان کاغذ تخصیص داده شده در سال ۹۹ را طبق جدول زیر مورد توجه قرار می دهیم تا بدانیم انبارها چه وضعی دارند که حالا با بی توجهی ارزی و توقف ارز نیمایی به صنعت کاغذ وضع وخیم تری را در آینده خواهیم داشت. بر اساس جدول زیر، آمار درخواست کاغذ توسط ناشران در سال ۹۹

۱- ایرنا، افسانه محرابی، مدیرکل صنایع نساجی، پوشاک و سلولزی وزارت صنعت، معدن و تجارت در چهارمین نمایشگاه بین المللی کاغذ، مقوا، فرآورده های سلولزی و ماشین آلات وابسته، ۱۴۰۰/۴/۱

یک میلیون و ۹۴ هزار و ۶۲۶ بند بوده است که از این میزان تقاضا، ۴۷۹ هزار و ۶۴۹ بند تأمین شده است. اما نکته مهم اینکه از سال گذشته ۲۵۵ هزار و ۸۰۴ بند کاغذ باقی مانده بود که آمار نشان می‌دهد موجودی کنونی کاغذ تا این لحظه ۲۵۵ هزار و ۸۰۴ بند است و این به معنای آن است که در سال ۹۹ کاغذی تخصیص نیافته و هر آنچه داریم از سال ۹۸ است! سهمیه کاغذ در سال ۹۹ به صنعت نشر تعلق نگرفت^۱.

جدول شماره ۱- مستندات میزان کاغذ تخصیص داده شده در سال ۹۹

شرح	تعداد پایان دوره بند
آمار درخواست کاغذ توسط ناشران در سال ۹۹	۱/۶۲۶۰۹۴
آمار میزان تخصیص داده شده در سال ۹۹	۴۷۹/۶۴۹
آمار موجودی کاغذ تا مهر ۹۹	۲۵۵/۸۰۴
آمار میزان باقیمانده از سهمیه ۹۸	۲۵۵/۸۰۴
در آمار میزان تخصیص یافته در سال ۹۹ درخواست های سال ۹۸ هم اثر دارد. آمار موجودی کاغذ تا مهر ۹۹ و آمار میزان باقیمانده از سهمیه ۹۸ یک رقم می‌باشد.	

منبع: خبرگزاری کتاب ایران (ایبنا)

از مهم‌ترین موانع تولید کاغذ در ایران، مشکل تأمین آخال برای تولیدکنندگان

مشکل اصلی این صنعت تأمین ماده اولیه آخال (ضایعات کارتن و کاغذ) است. برای ثبت سفارش این ماده اولیه، سازمان حفاظت محیط زیست نخستین مرجعی است که باید به تایید سفارش‌ها بپردازد، اما قوانین سختگیرانه این ارگان مانعی بر سر کار است. سازمان حفاظت محیط زیست در این زمینه به قوانین «معاهده بازل» استناد می‌کند که بر مبنای آن، واردات مواد اولیه ضایعاتی از کشورهایی که در یک دهه گذشته درگیر جنگ بوده‌اند با احتیاط انجام می‌شود. نزدیک به ۷۰ درصد آخال از عراق وارد می‌شود، اما هرچند این کشور از حدود ۱۲ سال قبل تاکنون درگیر جنگ نبوده، اما قوانین سختگیرانه زیست‌محیطی را در این زمینه همچنان شاهد هستیم^۲.

دیگر موانع مهم صنعت کاغذ در کشور

۱- خبرگزاری فارس، از بین رفتن ۸۰ درصد نشر کشور، ۱۸ مهر ۱۳۹۹

۲- ایرنا، ابوالفضل روغنی گلپایگانی رییس سندیکای تولیدکنندگان کاغذ و مقوا، ۱۴۰۰/۳/۲۸

کلام آخر

در مجموع کارشناسان کارنامه سال‌های گذشته در حوزه روند تولید و صادرات کاغذ را مناسب نمی‌دانند و بر این باور هستند که اقداماتی در این سال‌ها باید برای رفع مانع‌زدایی از پیش پای تولید این صنعت برداشته شود، متأسفانه به درستی محقق نشده است، به طوری که با توجه به امکانات و ظرفیت‌های موجود در کشور، این صنعت که می‌تواند به به راحتی به هاب (قطب) تولید کاغذ و مقوا و تامین نیاز جمعیت ۴۰۰ میلیون نفری منطقه تبدیل شد، هنوز نتوانسته به مشکلات خود در خصوص مواد اولیه تهیه و تولید کاغذ فائق آید.

برای نمونه اگر کارخانه چوب و کاغذ مازندران در زمانی توانایی تولید سالانه ۸۵ هزار تن تولید کاغذ را داشت و تنها دغدغه‌اش روی خوش نشان دادن بازار به این نوع کاغذ داخلی بود، اما در حال حاضر، این تولید به صفر رسیده و خط تولید خاموش شده است. حال باید دید دولت آینده چه برنامه‌ای برای تولید کاغذ در کشور دارد، آیا قرار است دوباره میلیاردها دلار ارز صرف واردات و محکوم به مرگ کردن تولید شود؟ یا حداقل شرایط حمایتی به نفع تولید تغییر خواهد کرد.

بنابراین در تمام سال‌های گذشته و با روی کار آمدن دولت‌های مختلف، این موضوع به اشتباه جا افتاده که تولید داخل از کیفیت لازم برخوردار نیست. در صورتی که شاخص‌ها و استانداردهای جهانی مؤید کیفیت تولید داخل است؛ اما متأسفانه مشکلات و دغدغه‌های تولیدکنندگان باعث شده که رغبت چندانی به تولید نداشته باشند. از طرفی به‌رغم ظرفیت سرمایه‌گذاری خوبی که در حوزه کاغذ تحریر وجود دارد؛ اما سرمایه‌گذاران هم از سرمایه‌گذاری در این حوزه بی‌میل هستند. از این رو، ضروری به نظر می‌رسد که برای حل این موضوع در میان‌مدت نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و در نظر گرفتن منابع و امکاناتی برای تولید داخل و تولیدکنندگان است که تأمین‌کننده نیاز مصرفی کشور باشد.